

การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ในจังหวัดหนองคาย*

BUDDHIST SUPPORTS OF KING XETTHATHIRAT IN NONGKHAI

พระมหาประหยัด ปญญาโว

Phramaha Prayad Panyavaro

พระมหาประทีป อภิวฑฒโน

Phamaha Prateep Abhivaddhano

พระวันชัย ภูริทตโต

Phra Wanchai Phurithatto

เจษฎา มุลยาพอ

Jesada Munyapho

พระมหาไพฑูรย์ สิริธมโม

Phramaha Paitool Siridhammo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nongkhai Campus, Thailand

E-mail: prayad.sun@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดพระองค์หนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง ทรงเป็นกษัตริย์ที่ปกครองแผ่นดินทั้งสองอาณาจักรในเวลาเดียวกัน คืออาณาจักรล้านนาและอาณาจักรล้านช้าง เมื่อพระองค์ได้ย้ายราชธานีจากหลวงพระบาง มาสร้างนครเวียงจันทน์ เป็นเมืองหลวงแห่งใหม่ พระองค์ได้ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาบ้านเมือง โดยสร้างกำแพงเมือง และสร้างวัดภายในกำแพงเมืองรวม 120 วัด ตลอดทั้งบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุหลวง และสร้างพระพุทธรูปที่สำคัญ ๆ หลายองค์ นอกจากนี้ พระองค์ยังได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายไว้เป็นจำนวนมาก จะเห็นได้ว่าตลอดเส้นทางเสียบฝั่งแม่น้ำโขงในพื้นที่จังหวัดหนองคาย จะพบวัด พระพุทธรูป และศิลาจารึกที่เกี่ยวกับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชอยู่ในหลาย ๆ วัด ซึ่งเป็นหลักฐานบ่งบอกถึงพระราชกรณียกิจด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเป็นอย่างดี การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ 1) การทำนุบำรุงด้วยการสร้างวัด 2) การทำนุบำรุงด้วยการสร้างพระพุทธรูป และ 3) การทำนุบำรุงด้วยการบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุเจดีย์ ผลจากการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในจังหวัด

* Received 10 December 2020; Revised 27 April 2021; Accepted 30 April 2021

หนองคายของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ทำให้พระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย มีความเจริญรุ่งเรืองสืบมาจนถึงปัจจุบัน วัด พระพุทธรูป และพระธาตุเจดีย์ที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ ปัจจุบันได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ที่สำคัญของจังหวัดหนองคาย ศิลปินที่พบในวัดต่าง ๆ ได้กลายเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญ ในการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์พุทธศาสนา และพระราชกรณียกิจในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

คำสำคัญ: การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา, พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช, จังหวัดหนองคาย

Abstract

Xetthathirat is one of the greatest kings of the Lan Xang Kingdom. He is the king who rules both kingdoms at the same time that are the Lanna Kingdom and the Lan Xang Kingdom. Once he moved the capital from Luang Prabang to Vientiane as the new capital, he has supported Buddhism together with the development of the country. He also built the city wall, 120 temples within the city walls, restored of Phra That Luang and built many important Buddha images. In addition, His Majesty also preserved a large number of Buddhism in Nongkhai Province that's why King Xetthathirat's performances are concerned in temples, Buddha images and stone inscriptions. These are the evidence of His royal duties of supporting Buddhism in Nongkhai. The Buddhism supports in Nongkhai province of King Xetthathirat is divided into 3 aspects: 1) supported by building temples, 2) supported by building the Buddha images and 3) supported by the restoration of the stupas (Phra That Chedi). As a results from His Majesty supports of Buddhism in Nongkhai province make Buddhism there very prosperous up to now. Buddha temples and stupas have now become an important Buddhist tourist destination in Nongkhai Province. The stone inscriptions in the temples became important archaeological evidence regarding to the studies and researches of the history of Buddhism and royal duties about Buddhism supports in Nongkhai province of King Xetthathirat.

Keywords: Buddhist Supports, King Xetthathirat, Nongkhai Province

บทนำ

จังหวัดหนองคายเป็นเมืองเก่าแก่ มีหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงให้เห็นถึงความเก่าแก่ของภูมิภาคนี้ คือ “แหล่งโบราณคดีบ้านโคกคอน” อยู่ที่ตำบลโคกคอน อำเภอท่าบ่อ

จากการสำรวจชุดคัมของนักโบราณคดี พบหม้อดินลายเส้นขีด ลายเชือกทาบ เครื่องประดับหิน แก้ว ทั้งลูกปัด กำไล เศษสำริดจำนวนมาก เครื่องมือหินพวกขวานหินขัด หัวธนูหิน เครื่องมือ หินเหล่านี้จะมีมาก่อนยุคบ้านเชียง ต่อมาได้พัฒนาเป็นเมืองสำคัญ ๆ เช่น เวียงคำ (เวียงคุก) เวียงจัว (ปะโค) เวียงนกยูง (อยู่ติดห้วยโมง) เมืองหล้าหนอง เมืองปากห้วยหลวง เมืองพาน พรวัว เป็นต้น (สิทธิศักดิ์ จำปาแดง, 2556)

ความเป็นมาของจังหวัดหนองคายก่อน พ.ศ. 1800 นั้น ค่อนข้างคลุมเครือ เนื่องจากหลักฐานที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรนั้นมีน้อยมาก หรือเกือบไม่มีเลย ส่วนใหญ่จะเป็นพงศาวดารหรือตำนานที่เล่าสืบกันมาเท่านั้น จวบจนถึงสมัยอาณาจักรล้านช้าง เชียงทอง หลวงพระบาง เวียงจันทน์ในฝั่งลาวกำเนิดขึ้น ดินแดนที่เป็นจังหวัดหนองคายในปัจจุบัน จึงได้รับการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจน ในราว พ.ศ. 2103 พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงย้ายเมืองหลวงจากนครหลวงพระบางมาตั้งที่นครเวียงจันทน์ ได้มีการกำหนดเขตเมืองเวียงจันทน์ ให้เป็นเมืองคร่อมอยู่สองฟากของฝั่งแม่น้ำโขง ทำให้เมืองนี้มีลักษณะเป็นเมือง “อกแตก” คือเป็นเมืองที่มีแม่น้ำแม่น้ำโขงผ่ากลาง พื้นที่ของนครหลวงเวียงจันทน์ในครั้งนั้นมีอาณาเขตกว้างขวางมาก ครอบคลุมพื้นที่ที่เป็นจังหวัดหนองคาย บางส่วนของจังหวัดเลย บางส่วนของจังหวัดหนองบัวลำภู บางส่วนของจังหวัดอุดรธานี บางส่วนของจังหวัดสกลนคร บางส่วนของจังหวัดบึงกาฬ และบางส่วนของจังหวัดนครพนม (เผ่าทอง ทองเจือ, 2559)

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เมื่อสถาปนาเวียงจันทน์เป็นนครหลวงแห่งใหม่แล้ว มีพระประสงค์จะสร้างดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง อันได้แก่จังหวัดหนองคาย ให้เป็นเวียงจันทน์ แห่งที่สอง ด้วยการสร้างวัดและชุมชนต่าง ๆ ขึ้น ให้มีความคล้ายคลึงกับเมืองเวียงจันทน์ อันแสดงให้เห็นว่า ทรงมีพระประสงค์ที่จะสร้างเมืองหนองคาย ให้เป็นเมืองที่มีฐานะเทียบเท่าเมืองเวียงจันทน์ (ธวัช ปุณโณทก, 2530) จึงได้โปรดให้สร้างวัดและบูรณะซ่อมแซมวัดในจังหวัดหนองคายหลายวัด ตลอดทั้งการสร้างพระพุทธรูปและบูรณะซ่อมแซมพระธาตุเจดีย์ที่สำคัญ ๆ หลายแห่ง การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ส่งผลให้สถานะของพระพุทธศาสนาตลอดแนวฝั่งโขงจังหวัดหนองคาย เจริญรุ่งเรืองสืบมาจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้น การนำเสนอบทความเรื่อง การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในจังหวัดหนองคาย ผู้เขียนขอแนะนำเสนอในประเด็นต่อไปนี้ ความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย ประวัติสำคัญของพระไชยเชษฐาธิราช การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช และการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายปัจจุบัน ดังมีรายละเอียดดังนี้

ความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย

พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่จังหวัดหนองคายตั้งแต่สมัยใดนั้น ไม่มีหลักฐานที่ปรากฏชัดเจน แต่มีแนวทางสันนิษฐานได้ 3 ทางคือ

1. ด้านตำนาน หากยึดตามตำนานอุรังคธาตุ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาสู่ดินแดนแห่งนี้ หลังพุทธปรินิพพานไม่นาน โดยหนังสือตำนานอุรังคธาตุกล่าวว่า พระอรหันต์ 5 รูป ได้นำพระบรมสารีริกธาตุจากเมืองราชคฤห์ มาประดิษฐานไว้ที่จังหวัดหนองคายและบริเวณใกล้เคียง คือ พระธาตุหัวเหน่าประดิษฐานไว้ที่ภูหลวง คือ พระธาตุบังพวน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย พระธาตุฝ้ายตี่นขวา ประดิษฐานไว้ที่เมืองลาหนองคาย คือพระธาตุหล้าหนอง (ปัจจุบันถูกน้ำกัดเซาะตลิ่งพังทลายลงอยู่กลางน้ำโขง) อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย พระธาตุเขี้ยวฝาง 3 องค์ ประดิษฐานไว้ที่เวียงจันทน์ คือ พระธาตุโพนจิกเวียงจันทน์ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย และพระธาตุเขี้ยวฝางอีก 4 องค์ ประดิษฐานไว้ที่หอแพ คือ พระธาตุหอแพ เมืองเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (พระธรรมราชา นวัตกรรม, 2551)

2. ด้านโบราณคดี พบหลักฐานทางโบราณคดีในจังหวัดหนองคายหลายแห่งที่บ่งบอกความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย อาจกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนที่เป็นจังหวัดหนองคาย ตั้งแต่สมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 12 - 16) เพราะพบหลักฐานทางโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีที่วัดสาวสุวรรณและเสมาหินที่วัดศรีมงคลและที่วัดเทพพล ประดิษฐานราม ซึ่งเป็นเสมาหินยุคทวารวดี (คณะกรรมการมรดกนิตินิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย, 2542) สมัยพุทธศตวรรษที่ 20 - 23 เป็นสมัยที่อาณาจักรล้านช้างครอบครองดินแดนภาคอีสานทั้งหมด โดยเฉพาะบริเวณจังหวัดหนองคาย พบศิลาจารึกจำนวนมากที่กษัตริย์ล้านช้างสร้างไว้ ด้วยตัวอักษรตัวธรรมและอักษรไทยน้อย ซึ่งเป็นอักษรที่เจริญรุ่งเรืองอยู่ในอาณาจักรล้านช้าง เนื้อความที่บันทึกเป็นเรื่องราวพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่กล่าวถึงการอุทิศที่ดิน ข้างทาส และนาจันทน์ ถวายแก่วัดนั้น (ธวัช ภูณโณทก, 2551)

3. ด้านประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายมีความเชื่อมโยงกับกษัตริย์ล้านช้าง เพราะหลักฐานด้านประวัติศาสตร์และศิลาจารึกพบว่า ดินแดนจังหวัดหนองคายเคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง นับตั้งแต่สมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม (พ.ศ. 1896) มีอำนาจเหนืออาณาจักรล้านช้าง และปกครองเมืองหลวงพระบางได้แก่อำนาจปกครองหัวเมืองต่าง ๆ ตามลุ่มแม่น้ำโขง เจ้าฟ้างุ้มได้นำพระพุทธศาสนาจากกัมพูชามาประดิษฐานที่อาณาจักรล้านช้าง (พระพรหมคุณาภรณ์, 2555) และเจริญรุ่งเรืองในอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งพระพุทธศาสนาในยุคนี้คงแผ่ขยายมายังดินแดนจังหวัดหนองคายด้วย พระมหากษัตริย์ต่อจากสมัยเจ้าฟ้างุ้ม ได้ทรงใส่ใจในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาสืบเนื่องมาเกือบทุกรัชสมัย จนลุล่วงสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. 2091 - 2114)

พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้างได้เจริญรุ่งเรืองสูงสุด เมื่อพระองค์ได้ย้ายเมืองหลวงจากหลวงพระบางมาที่เวียงจันทน์แล้ว ได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในเวียงจันทน์และดินแดนจังหวัดหนองคาย โดยการบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุเจดีย์ สร้างวัด และสร้างพระพุทธรูปไว้มากมาย

สมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช นับได้ว่าเป็นสมัยหนึ่งของประวัติศาสตร์ลาวที่มีความรุ่งเรืองมาก ท่ามกลางวิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้นรอบด้าน ชาวลาวนับถือพระองค์ว่าทรงเป็นมหาราช และทรงเป็นวีรกษัตริย์ที่สำคัญในประวัติศาสตร์ลาว พระองค์ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ที่สำคัญไว้หลายประการ โดยเฉพาะด้านพระพุทธศาสนา โปรดให้มีการสร้างและบูรณะปูชนียสถานในพระพุทธศาสนาหลายแห่ง เช่น ทรงสร้างหอพระแก้วเพื่อประดิษฐานพระแก้วมรกต ซึ่งได้ทรงอัญเชิญมาจากอาณาจักรล้านนา และทรงสร้างพระเจดีย์โลกจุฬามณี (พระธาตุหลวง) ที่นครเวียงจันทน์ ทรงสถาปนาพระธาตุศรีสองรักร่วมกับอาณาจักรอยุธยาที่เมืองด่านซ้าย ทรงปฏิสังขรณ์พระธาตุพนมที่เมืองนคร (นครพนม) รวมทั้งทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ในดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง คือจังหวัดหนองคายปัจจุบัน

ประวัติสำคัญของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระนามเดิมว่า “เจ้าเชษฐาวังโส” เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ของพระเจ้าโพธิสารราช พระมารดาพระนามว่า ยอดคำทิพย์ เป็นพระราชธิดาของพระเมืองเกษเกล้า พระเจ้าแผ่นดินนครเชียงใหม่ ทรงประสูติเมื่อปีมะเมีย เดือนอ้าย แรม 9 ค่ำ วันอาทิตย์ (เวลาเที่ยง) จุลศักราช 896 พ.ศ. 2073 (มหาสีลา วีระวงส์, 2535) ในวัยเยาว์เจ้าฟ้าเชษฐาวังโส ได้รับการเลี้ยงดูเป็นอย่างดีจากพระราชบิดาและพระราชมารดาตลอดทั้งการศึกษาเล่าเรียน พระองค์ทรงมีจิตใจใฝ่ในการศึกษาเล่าเรียน ฉลาดหลักแหลม มีจิตใจเอื้ออารี (เจริญ ตันมหาพราน, 2553) และมีจิตเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาตามแบบอย่างของพระเจ้าโพธิสารราช พระราชบิดา เสด็จขึ้นครองราชย์ขณะที่ทรงมีพระชนมายุ 14 ชันษาเท่านั้น ต่อมาสมเด็จพระเมืองเกษเกล้า เจ้าแผ่นดินเชียงใหม่ (ล้านนา) เสด็จสวรรคต เจ้าขุนทั้งหลายได้ประชุมกันและมีความเห็นพ้องกันว่า สมควรไปกราบทูลขอเจ้าเชษฐาวังโส โอรสแห่งเมืองเชียงทอง (ล้านช้าง) ที่ประสูติแต่เจ้าหญิงยอดคำทิพย์ พระธิดาของพระเมืองเกษเกล้า มาสืบราชสมบัติแห่งเมืองเชียงใหม่ จึงนำความทั้งหมดขึ้นกราบทูลพระเจ้าโพธิสาร พระองค์หาได้ขัดข้องแต่ประการใด จึงได้โปรดให้ตกแต่งจัดขบวนแห่เจ้าเชษฐาวังโสไปยังเมืองเชียงใหม่ (เจริญ ตันมหาพราน, 2553) หลังจากเจ้าไชยเชษฐาวังโสเสด็จถึงกรุงล้านนา บรรดาเสนาอำมาตย์พร้อมใจกันราชาภิเษกเจ้าเชษฐาวังโส แล้วถวายพระนามว่า “พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช” ขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดินของล้านนา เพื่อเป็นสิริมงคลในการเสวยราชสมบัติของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชนั้น เสนาอำมาตย์จึงได้ไปอัญเชิญพระมหามณีนรัตนปฏิมากรแก้วมรกต ที่ประดิษฐานอยู่ที่เมืองลำปาง มาประดิษฐานไว้ที่เมืองเชียงใหม่

แต่หลังจากพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้เป็นกษัตริย์ครองกรุงล้านนาได้เพียง 2 ปี พระเจ้าโทธิสารแห่งล้านช้างสิ้นพระชนม์ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจึงได้รับอภิเษกครองล้านช้างอีกเมือง จึงนับเป็นกษัตริย์ที่ครองแผ่นดิน 2 แผ่นดินในเวลาเดียวกัน คือ นครเชียงใหม่ (กรุงล้านนา) และนครเชียงใหม่ (กรุงล้านช้าง)

พระไชยเชษฐาธิราช เสด็จครองเชียงใหม่อยู่ 2 ปี ภายหลังไม่อาจนำพาล้านนาคืนมาอยู่ใต้อำนาจของล้านช้างได้อีก เนื่องจากเกิดความแตกแยกระหว่างเหล่าเสนาอำมาตย์กลุ่มต่าง ๆ ในราชสำนักเชียงใหม่ พร้อมกับการแทรกแซงของพม่า จึงเป็นเรื่องยากที่จะรักษาทั้งอาณาจักรล้านช้างและล้านนาให้รอดพ้นจากการคุกคามของพม่าในเวลาเดียวกันได้ พระองค์จึงเสด็จกลับมารักษาอาณาจักรล้านช้างเพียงแห่งเดียว

ปี พ.ศ. 2103 (จุลศักราช 922) พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ทรงพิจารณาเห็นว่า นครเชียงใหม่เป็นที่คับแคบ ไม่กว้างขวาง และอีกประการหนึ่งอยู่ในทางเดินของพม่า ซึ่งกำลังเป็นศัตรูกับนครเชียงใหม่ พิจารณาเห็นว่าเมืองเวียงจันทน์เป็นเมืองใหญ่ มีที่ทำมาหากินกว้างขวาง อุดมด้วยข้าวปลาอาหาร สมควรจะตั้งเป็นมหานครได้ จึงได้ปรึกษากับเสนามนตรีทั้งหลาย เสนามนตรีเห็นดีด้วย ดังนั้นจึงทรงมอบเวียงจันทน์ให้พระสังฆเจ้าอยู่ฝั่รักษา พร้อมด้วยพระบาง ส่วนพระองค์ได้อัญเชิญพระแก้วมรกตและพระแซกคำกับราชสมบัติทั้งหมดแล้วยกจตุรงค์เสนาลงมาอยู่ ณ นครเวียงจันทน์ และขนานนามนครเวียงจันทน์ว่า “พระนครจันทบุรีศรีสัตนาคนหุตอุมราชธานี” พงศาวดารหลวงพระบางกล่าวว่า พระไชยเชษฐาธิราช ทรงตั้งนามราชธานีว่า “จันทบุรีศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาว” ส่วนนครเชียงใหม่นี้ เรียกว่า “นครหลวงพระบาง” เพราะเหตุว่าพระบางยังสถิตอยู่ที่นั่น ในการตั้งราชธานีแห่งใหม่นี้ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้แยกเอาพระญาติวงศ์ฝ่ายล้านนามาตั้งอยู่ฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ตรงข้ามกับนครเวียงจันทน์ และพระราชทานนามเมืองว่า ศรีเชียงใหม่ (ปัจจุบันคืออำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย) ภายหลังจากตั้งเวียงจันทน์แล้ว พระราชกรณียกิจอันดับแรกคือ วางแผนผังก่อสร้างกำแพงเมือง ก่อด้วยอิฐสูงถึง 10 ศอก มีเนินดินอยู่รอบเมือง ด้านในแบ่งออกเป็นสามชั้น ชั้นนอกเป็นป้อมปราการน้อยใหญ่ มีประตูเข้า 2 ด้าน คือ ด้านตะวันออกกับด้านตะวันตก นับว่าเป็นกำแพงเมืองที่มีมั่นคงแข็งแรง ใช้ป้องกันนครเวียงจันทน์มาหลายสมัย ต่อจากนั้น พระองค์ทรงสร้างมหาปราสาทราชวังหลวงขึ้นใหม่ สร้างหอพระแก้วมรกตและพระแซกคำอย่างวิจิตรพิสดาร รวมทั้งสร้างวัดกลางพระราชวัง (เจริญ ตันมหาพราน, 2553) และสร้างพระธาตุหลวง ซึ่งถือเป็นสถาปัตยกรรมชั้นยอดเยี่ยมของลาว

พระไชยเชษฐาธิราช ทรงเป็นมหาราชองค์ที่ 2 ของลาว (องค์แรกคือพระเจ้าฟ้าจ๋ม) ที่ทรงเป็นวีรกษัตริย์ผู้ปรีชาสามารถในการศึกสงคราม และเป็นพุทธศาสนูปถัมภกที่มีศรัทธาแรงกล้า ได้ทรงสร้างวัดสำคัญหลายวัด และพระพุทธรูปสำคัญหลายองค์ ทรงส่งเสริมการศึกษา พระปริยัติธรรม ทำให้มีนักปราชญ์แต่งคัมภีร์ต่าง ๆ และมีวรรณคดีลาวเกิดขึ้นมากมายหลาย

เรื่อง ในคราวที่พระองค์เสด็จจากเชียงใหม่มาครองราชย์ที่เมืองเชียงทองล้านช้างนั้น ได้ทรงอัญเชิญพระแก้วมรกต ซึ่งประดิษฐานอยู่ที่วัดบุบผาราม เมืองเชียงใหม่ พร้อมด้วยพระพุทธรูปสำคัญอื่น ๆ มาไว้ที่เมืองหลวงพระบางด้วย ต่อมาเมื่อพระองค์ย้ายราชธานีมาอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์ ได้ทรงนำพระแก้วมรกตมาประดิษฐานไว้ที่เวียงจันทน์ด้วย และได้สร้างพระธาตุหลวง อันเป็นสถาปัตยกรรมยอดเยี่ยมของลาวไว้เป็นเกียรติประวัติสืบมา (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2553) ระยะเวลาสี่ปีของการสร้างเมืองหลวงใหม่คือนครเวียงจันทน์ เป็นช่วงเวลาที่ดีที่สุด มีการสร้างพระราชวังใหม่ สร้างวัดในวรพระพุทธศาสนาอีกหลายแห่ง มีการสร้างหอพระแก้ว เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตพร้อม ๆ กับการขยายองค์พระธาตุเจดีย์หลวง ซึ่งถือเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ ที่มีตำนานกล่าวว่าสร้างตั้งแต่ยุคของพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดีย พระไชยเชษฐาธิราชเล่นการเมืองว่าด้วยประเด็นทางศาสนาอย่างชาญฉลาด ทรงประดิษฐานพระบางไว้ที่เชียงตุง และเปลี่ยนชื่อเมืองใหม่เป็น “หลวงพระบาง” ทรงรับสั่งให้มีการสร้างวัดเชียงทองขึ้นที่นั่น วัดเชียงทองคือตัวอย่างที่ยังเหลืออยู่ของวัดที่สวยงามที่สุดแห่งหนึ่ง ซึ่งแสดงลักษณะทางสถาปัตยกรรม ในศตวรรษที่สิบหกของลาวตอนเหนือ (มาร์ติน สจ๊วต - ฟอกซ์, 2535)

ในสมัยของพระไชยเชษฐาธิราช พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้างมีความเจริญรุ่งเรืองมาก ในพระนครเวียงจันทน์เต็มไปด้วยวัดวาอารามและพระธาตุเจดีย์ ที่ประดับประดาอย่างวิจิตรพิสดาร ตามจดหมายเหตุของนายแกมเฟอร์ ชาวเยอรมัน บันทึกไว้ว่า ในนครเวียงจันทน์มีวัดอยู่ 120 วัด นอกจากนี้ พระองค์มีพระราชมีพระราชศรัทธาสร้างวัดพระธาตุเจดีย์ และพระพุทธรูปสำคัญ ๆ ขึ้นอีกจำนวนมาก (เจริญ ตันมหาพราน, 2553) แม้ในพื้นที่จังหวัดหนองคาย ซึ่งอยู่ฝั่งขวาแม่น้ำโขง และไม่ไกลจากนครเวียงจันทน์นัก มีวัดพระธาตุเจดีย์ และพระพุทธรูป ที่สร้างขึ้นและบูรณะปฏิสังขรณ์โดยพระไชยเชษฐาธิราช และยังมีปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ใกล้ฝั่งแม่น้ำโขง ตั้งแต่อำเภอสรีเชียงใหม่ อำเภอกำแพง อำเภอเมืองหนองคาย และอำเภอโพนพิสัย ซึ่งการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชนั้น เป็นประเด็นที่น่าศึกษาว่า พระองค์มีพระราชกรณียกิจในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายอย่างไร

การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

จากการศึกษาพระราชประวัติของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจากเอกสารต่าง ๆ พบว่าตลอดรัชกาลของพระองค์ ได้เผชิญกับสงครามตลอดเวลา ในขณะเดียวกันพระองค์ได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาควบคู่ไปด้วย โดยการให้ความอุปถัมภ์ในการสร้างวัดวาอาราม การสร้างพระพุทธรูป และการบูรณะปฏิสังขรณ์พระธาตุเป็นจำนวนมาก นับว่าพระองค์เล่นการเมืองว่าด้วยประเด็นทางศาสนาได้อย่างชาญฉลาด เห็นได้จากช่วงเวลาที่พระองค์มีคำสั่งย้ายเมืองหลวงของลาว จากหลวงพระบางมายังเวียงจันทน์นั้น ได้มีการสร้างพระราชวังใหม่

และสร้างวัดในพระพุทธศาสนาหลายแห่ง เช่น สร้างวัดพระแก้ว เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต พร้อม ๆ กับการขยายองค์พระพระธาตุเจดีย์หลวง ซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีตำนานกล่าวว่าสร้างตั้งแต่ยุคของพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดีย ขณะเดียวกันได้ประดิษฐานพระบางไว้ที่เมืองเชียงตุง และเปลี่ยนชื่อเมืองใหม่เป็นหลวงพระบาง อีกทั้งได้สร้างวัดเชียงทองขึ้นที่นั่นด้วย (มาร์ติน สจ๊วต - ฟอกซ์, 2535) ภายในกำแพงเมืองเวียงจันทน์ได้สร้างพระราชวังสวยงามมาก มีวัดน้อยใหญ่ถึง 120 วัด (อุทัย เทพสิทธา, 2509) จึงกล่าวได้ว่า พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรง “เล่น” ได้สอดคล้องกับบทบาทของพุทธกษัตริย์ลาวที่เวลามีสงคราม ทรงทำหน้าที่เป็นจอมทัพ เวลาสงบ ทรงแสดงองค์เป็นศาสนูปถัมภ์ (กำพล จำปาพันธ์, 2552) ส่วนดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง พบว่ามีพุทธสถานที่บ่งบอกถึงพระราชกรณียกิจของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ในการส่งเสริมและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา กระจายอยู่ในภาคอีสานตอนบน เช่น จังหวัดหนองคาย เลย อุดรธานี สกลนคร บึงกาฬ และนครพนม กล่าวเฉพาะในจังหวัดหนองคาย พบพุทธสถานและศาสนวัตถุที่ทรงสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์โดยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ตั้งแต่พื้นที่อำเภอศรีเชียงใหม่ อำเภอท่าบ่อ อำเภอเมืองหนองคาย และอำเภอโพนพิสัย บางแห่งยังมีศิลาจารึกเป็นหลักฐานด้วย

เมื่อกล่าวโดยภาพรวม การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในจังหวัดของคายของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชนั้น แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ

1. การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยการสร้างวัด ได้แก่ วัดที่พระองค์เป็นผู้สร้าง และวัดที่ทรงบูรณปฏิสังขรณ์ รวมทั้งวัดที่พระองค์พระราชทานที่ดินเพื่อการสร้างวัด มีดังนี้

วัดจอมมณี ตั้งอยู่หมู่บ้านจอมมณี ตำบลมีชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ประวัติการสร้างวัด กล่าวว่า สร้างโดยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชและพระนางจอมมณี ซึ่งมีเชื้อสายเป็นชาวหนองคายโดยตรง ตามตำนานมุขปาฐะระบุว่า พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงมีพระราชธิดากับพระนางจอมมณี 3 พระองค์คือ สุข เสริม ไส้ วัดจอมมณี เดิมชื่อว่า “วัดมณีเชษฐา” ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “วัดจอมมณี” เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่พระมเหสีอันเป็นที่รักของพระองค์ (ธวัช ปุณโณทก, 2530)

วัดศรีคุณเมือง ตั้งอยู่ถนนมีชัย ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย จารึกวัดศรีคุณเมืองระบุว่า พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเป็นผู้สร้าง โดยมีข้อความโดยสังเขปว่า “พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้มาอุทิศที่นาจันทน์ให้แก่วัด และตอนท้ายได้มีการสาปแช่งผู้ถือเอาศาสนาสมบัติเหล่านั้น” (ไกรฤกษ์ ศิลาคม, 2560)

วัดศรีเมือง ตั้งอยู่ที่ถนนมีชัย ตำบลในเมือง อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ประวัติวัดกล่าวว่า สร้างเมื่อ พ.ศ. 2100 โดยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เดิมชื่อว่า วัดเมืองหนอง ต่อมาประมาณ พ.ศ. 2450 ได้เปลี่ยนชื่อวัดใหม่ว่า “วัดศรีเมือง” (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2535)

วัดพระไชยเชษฐาธิราช ตั้งอยู่ที่บ้านกวนวัน ตำบลกวนวัน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ตามประวัติวัดกล่าวว่า กษัตริย์ล้านช้าง คือพระไชยเชษฐาธิราช เป็นผู้พระราชทานที่ดินสร้างวัดนี้ และตั้งชื่อวัดว่า “วัดพระไชยเชษฐาธิราช” ศิลาจารึกวัดพระไชยเชษฐาธิราชจารึกไว้ว่า “สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ทรงพระราชทานที่ดินในการสร้างวัดและวิหาร ตอนท้ายมีใจความสาปแช่งผู้ที่มียึดครองที่ดินเหล่านั้น” (อวัช ปุณโณทก, 2530)

วัดยอดแก้ว ตั้งอยู่ที่ตำบลเวียงคุก อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย วัดนี้ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์โดยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ตามประวัติวัดกล่าวว่า วัดยอดแก้วสร้างเมื่อ พ.ศ. 1238 โดยหมื่นกลางโอง แห่งเมืองสาเกตนคร (ร้อยเอ็ด) ต่อมา พ.ศ. 1249 พระไชยเชษฐาธิราช เจ้าครองนครเวียงจันทน์เห็นว่า วัดยอดแก้วเป็นวัดเก่าแก่ มีโบราณวัตถุมาแต่สมัยขอม จึงได้ทำการบูรณะขึ้นใหม่ (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2535)

วัดสาวสุวรรณาราม ตั้งอยู่ที่บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย เป็นพุทธสถานที่สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ตามประวัติวัดกล่าวไว้ว่า สร้างเมื่อ พ.ศ. 2200 โดยพระไชยเชษฐาธิราชได้มอบให้หมื่นทางโอง นำบริวารที่อพยพมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด มาตั้งบ้านเรือนขึ้นที่ตำบลเวียงคุก แล้วให้สร้างวัดขึ้น 2 วัด โดยทรงอนุญาตให้ใช้นามพระธิดาทั้ง 2 พระองค์เป็นชื่อวัดคือ วัดกุศลนารีสำหรับพระธิดาองค์ใหญ่ และวัดสาวสุวรรณาราม สำหรับพระธิดาองค์เล็ก เมื่อสร้างเสร็จแล้วพระธิดาทั้ง 2 พระองค์ ได้อุปถัมภ์มาโดยตลอด (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2535)

วัดกุศลนารี ตั้งอยู่ที่ตำบลเวียงคุก อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย สร้างเมื่อ พ.ศ. 2200 (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2535) เป็นวัดเก่าแก่มาแต่โบราณสร้างในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช สร้างขึ้นพร้อมกันกับวัดสาวสุวรรณาราม โดยตั้งชื่อตามพระนามของพระราชธิดาองค์โต ของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์แห่งกรุงล้านช้าง

วัดช้างเผือก ตั้งอยู่ที่บ้านช้างเผือก ตำบลพานพร้าว อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย สร้างเมื่อ พ.ศ. 2106 ตามประวัติของวัดกล่าวว่า พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช นำขบวนทหาร ช้าง ม้า พระแม่แก่นจันทร์ พระพุทธรูปเชียงแสน และทรัพย์สินเงินทองมากมาย โดยมีพระนางสองสีตามเสด็จ ทรงเสด็จออกจากพระมหาราชเชียงใหม่ พร้อมกับทรงอพยพครอบครัวข้าราชการ และราษฎรชาวเมืองเชียงใหม่ส่วนหนึ่ง กลับคืนสู่นครล้านช้าง (นครเวียงจันทน์) เมืองมาตุภูมิของพระองค์ เมื่อมาถึงบริเวณที่สร้างวัดช้างเผือกในปัจจุบัน ช้างเผือกคู่บารมีเกิดล้มป่วยและตายลงก่อนที่จะนำไปสู่กรุงล้านช้าง เพื่อเป็นอนุสรณ์ให้กับช้างเผือกคู่บารมี พระองค์จึงทรงโปรดให้ก่อเจดีย์ครอบเอาไว้ และสร้างวัดขึ้นแล้วตั้งชื่อให้ว่า “วัดช้างเผือก” (ไกรฤกษ์ ศิลาคม, 2560)

วัดจำปาทอง ตั้งอยู่ที่ตั้งอยู่บ้านหนองยางคำ หมู่ที่ 13 ตำบลกอนาง อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย สร้างเมื่อ พ.ศ. 2200 (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ,

2535) ตามประวัติวัดกล่าวว่า สร้างในสมัยกรุงศรีสัตนาคนหุต (เวียงจันทน์) โดยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชกับพระชายา

วัดศิลาเลข ตั้งอยู่ที่บ้านท่ามะเฟือง ตำบลโพนสา อำเภอบ้านบ่อ จังหวัดหนองคาย ตามศิลาจารึกระบุไว้ว่า เดิมชื่อวัดศรีสุพรรณ สร้างราว พ.ศ. 2109 พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้าง โปรดให้ขุนนางใหญ่มาสร้างไว้ ทรงอุทิศที่ดินและข้าทาสให้แก่วัด ดังข้อความจารึกวัดศรีสุพรรณอารามว่า

“พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช โปรดเกล้าให้ขุนนางผู้ใหญ่สร้างวัดศรีสุพรรณ และอุทิศที่ดินทาสโอกาสแก่วัด รวมทั้งสาปแช่งผู้ที่มาทำลายทานวัตถุเหล่านั้น” ข้อความจารึกบรรทัดที่ 3 ระบุ จ.ศ. 928 ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 2109 อันเป็นสมัยที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชปกครองราชอาณาจักรล้านช้าง (พ.ศ. 2093 - 2115)” (ไกรฤกษ์ ศิลาคม, 2560)

วัดผดุงสุข ตั้งอยู่ที่บ้านถิ่นดุง ตำบลวัดหลวง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย ตามประวัติกล่าวว่า เดิมชื่อว่าวัดศรีสุวรรณ ดังที่ปรากฏในใบเสมาศิลาจารึกวัดผดุงสุข 1 - 2 ซึ่งปักอยู่หน้าฐานชุกชีพระประธานในอุโบสถว่า

“จ.ศ. 913 พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ได้พระราชทานที่ดินเมื่อสร้างวัดศรีสุวรรณ และได้ประสิทธิ์อาณามอบพระยาสุพรรณบัตรไว้แก่สมเด็จพระมหาปาเจ้าสุมังคลโพธิ์วิริญาณเถระเจ้าเจ้าอาวาส” ต่อมา พ.ศ. 2400 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นวัดถิ่นดุง ตามชื่อหมู่บ้าน ต่อมา พ.ศ. 2486 พระครูพิเศษคณาภิบาล เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ชัย ได้เปลี่ยนชื่อเป็นวัด “ผดุงสุข” (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2535)

วัดคงกระพันชาตรี ตั้งอยู่ที่บ้านดอนคง ตำบลวัดหลวง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย ศิลาจารึกวัดคงกระพันชาตรี กล่าวว่า พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ได้อุทิศถวายที่ดินเพื่อสร้างวัด และอุทิศทาสโอกาสให้แก่พุทธศาสนา ตลอดทั้งการกำหนดเขตแดนวัด ดังข้อความว่า

“พระมหาพรหมเทโวโพธิสัตว์ สร้างเมื่อ ปี พ.ศ. 2180 มีความว่า อุทิศที่ดินให้กับวัดศรีมณฑลห้วยหลวง และเขตแดนของวัดที่พระเจ้าไชยเชษฐาถวายไว้กับวัดศรีมณฑล และให้เรียกคินมาจากผู้ยึดถือกรรมสิทธิ์ สาปแช่งผู้ที่ทำลายหรือยึดถือเอาที่ดินเหล่านั้นมาเป็นของตน” และศิลาจารึกวัดคงกระพันชาตรี 2 จารึกด้วยอักษรไทยน้อย มีความว่า

“อุทิศข้าโอกาสแก่ศาสนา และสาปแช่งผู้ที่ทำลายทานวัตถุเหล่านั้น” (ข้อมูลท่องเที่ยว, 2563) ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นวัดคงกระพันชาตรี เนื่องจากวัดนี้ในอดีตเคยเป็นศูนย์รวมเครื่องรางของขลัง อยู่ยงคงกระพัน ของเหล่าพระยาเสนาอำมาตย์น้อยใหญ่

2. การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยการสร้างพระพุทธรูป ได้แก่ พระเสริม พระสุก พระใส หลวงพ่อพระเจ้าองค์ตื้อ หลวงพ่อพระไชยเชษฐาธิราช

สร้างพระเสริม พระสุก พระใส โดยมีประวัติกล่าวไว้ว่า พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้นำพลกนิกรหล่อพระพุทธรูปสำเร็จขึ้นมา 3 องค์ เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ราชธิดา 3 พระองค์ ที่ถูกพม่ากวาดต้อนไปในสมัยสงครามพม่ายึดเมืองเวียงจันทน์ เมื่อ ค.ศ. 1563 พระพุทธรูปทั้ง 3 องค์มีพุทธลักษณะสมส่วนงดงามมาก ทรงให้นามว่า พระเสริม พระสุก และพระใส ตามพระนามราชธิดา 3 (มหาบุญมี เทบสีเมือง, 2556) บางแห่งกล่าวว่า พระธิดาทั้ง 3 ของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์ล้านช้าง มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงได้สร้างพระพุทธรูป 3 องค์ ไว้ประจำพระองค์ และขนานนามตามชื่อของตนเองว่า “พระเสริม” ประจำพระธิดาองค์ใหญ่ “พระสุก” ประจำพระธิดาองค์กลาง และ “พระใส” ประจำพระธิดาองค์เล็ก (เต็ม วิชาคย์พจน กิ, 2530) ปัจจุบัน พระพุทธรูปทั้ง 3 องค์ ประดิษฐานอยู่ในประเทศไทย โดยพระใสประดิษฐานอยู่ที่วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) จังหวัดหนองคาย พระเสริม ประดิษฐานอยู่ ณ วัดปทุมวนาราม กรุงเทพมหานคร ส่วนพระสุกจมอยู่ที่ปากน้ำจิม ตรงข้ามบ้านหนองกุง จังหวัดหนองคาย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

สร้างหลวงพ่พระเจ้าองค์ตื้อ ประดิษฐานอยู่ที่วัดศรีชมภูองค์ตื้อ บ้านน้ำโมง ตำบลน้ำโมง อำเภอกำแพง จังหวัดหนองคาย ตามศิลาจารึกกล่าวว่า หลวงพ่พระเจ้าองค์ตื้อสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2105 โดยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์นครเวียงจันทน์ พร้อมด้วยพระโอรส พระธิดา และบริวาร ช่วยกันหล่อโดยใช้ทองคำ ทองเหลือง และเงินผสมกัน รวมน้ำหนักได้ 1 ตื้อ ซึ่งเป็นมาตราโบราณของอีสาน จึงได้นามว่า “องค์ตื้อ” แต่หลักฐานบางแห่งกล่าวว่า เมื่อพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ย้ายเมืองหลวงจากเมืองหลวงพระบาง มาตั้งอยู่ที่เวียงจันทน์แล้ว พระองค์มีพระประสงค์จะหล่อพระพุทธรูป เพื่อประดิษฐานไว้ที่วัดสีพุมที่พระองค์ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นมาใหม่ จึงทรงประกาศให้ประชาชนทั่วราชอาณาจักรร่วมกันบริจาคโลหะทองแดง ทองเหลือง และเงินทอง เพื่อใช้ในการหล่อ เมื่อรวบรวมโลหะเงินทองได้น้ำหนักหนึ่งตื้อแล้ว พระองค์ได้ทำพิธีหล่อองค์พระจนสำเร็จ ได้พระเจ้าองค์ตื้อที่สวยงามตามพุทธลักษณะ เหตุที่พระพุทธรูปหล่อด้วยทองสำริด หนักหนึ่งตื้อ จึงเรียกว่า “พระเจ้าองค์ตื้อ” ส่วนโลหะทองสำริดที่เหลือ ได้หล่อพระอีก 3 องค์ เป็นพุทธรูปที่สวยงามนามว่า พระสุก พระเสริม พระใส ตามพระนามของพระราชธิดาทั้งสามพระองค์ (มหาบุญมี เทบสีเมือง, 2556) หลังจากหล่อองค์พระเสร็จแล้ว มีประชาชนหัวเมืองต่าง ๆ ได้บริจาคโลหะเงินทอง ส่งตามมาภายหลัง แต่เมื่อทราบว่าการหล่อพระเจ้าองค์ตื้อที่เวียงจันทน์สำเร็จไปก่อน

แล้ว จึงขอพระบรมราชานุญาตนำโลหะเงินทองที่เหลือ หล่อพระเจ้าองค์ต่ออีกองค์หนึ่ง แล้วนำไปประดิษฐานไว้ที่วัดน้ำโมง (อ.ท่าบ่อ จ.หนองคาย) อยู่ฝั่งขวาแม่น้ำโขง เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยขนาดใหญ่ หน้าตักกว้าง 3.29 เมตร สูง 4.00 เมตร หล่อด้วยทองเหลืองปนเงินและทองคำผสมกัน น้ำหนักได้ตั้งหนึ่ง (เต็ม วิชาคย์พจนกิจ, 2546)

สร้างพระมณีเชษฐา วัดจอมมณี ประวัติการสร้างวัดจอมมณีกล่าวว่า หลังจากที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชสร้างวัดมณีเชษฐา (วัดจอมมณี) แล้ว ทรงให้สร้างพระพุทธรูปแล้วจารึกชื่อ “พระมณีเชษฐา” เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่พระนางจอมมณี คำว่า “มณี” ก็คือชื่อของพระนางจอมมณี ส่วนคำว่า “เชษฐา” ก็คือพระนามของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

สร้างหลวงพ่อพระไชยเชษฐา วัดพระไชยเชษฐาธิราช เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูนหน้าตักกว้าง 6 ฟุต สูง 7 ฟุต ประดิษฐานอยู่ในวิหารวัดพระไชยเชษฐา สร้างโดยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช หลังจากพระองค์ได้สร้างวัดและวิหารแล้ว ได้สร้างพระพุทธรูปไว้เป็นประธานของวิหาร

ทรงสร้างหลวงพ่อพระไชยเชษฐา วัดศรีเมือง เป็นพระพุทธรูปยืนศิลปะล้านช้างปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถวัดศรีเมือง

หลวงพ่อใหญ่ไชยเชษฐาธิราช วัดกุศลนารี เป็นพระประธานปั้นปูน ศิลปะล้านช้าง ประดิษฐานอยู่ภายในพระอุโบสถ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นองค์ใหญ่ที่สุดในเมืองเวียงคุก ชาวเมืองเวียงคุกขนานนามท่านว่า “หลวงพ่อใหญ่ไชยเชษฐาธิราช” ซึ่งถวายนามตามพระนามของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ผู้ทรงดำริให้สร้างวัดนี้ขึ้น และประธานชื่อพระธิดาองค์ใหญ่ เป็นชื่อวัดด้วย

3. การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยการบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุเจดีย์ ได้แก่ พระธาตุห้าหนอง และพระธาตุบังพวน

พระธาตุห้าหนอง ตั้งอยู่ริมโขงแม่น้ำโขง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย หนังสืออรรถาธิบายหรือตำนานพระธาตุพนม ตอนหนึ่งได้กล่าวถึงการสร้างพระธาตุห้าหนองว่า พระธาตุองค์นี้สร้างโดยพระอรหันต์ 5 องค์ ซึ่งได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าคือ พระธาตุหัวเหน่า 29 องค์ และพระธาตุเขี้ยวผาง 7 องค์ และพระธาตุฝ่าเท้าขวา 9 องค์ มาจากประเทศอินเดีย เพื่อนำไปประดิษฐานไว้ในที่ 4 แห่ง (กรมศิลปากร, 2483) โดยนำพระธาตุฝ่าเท้าขวา 9 องค์ ไปบรรจุไว้ที่พระธาตุเมืองลาหนองคาย (พระธาตุห้าหนอง อำเภอเมืองหนองคาย) และกล่าวถึงการสร้างเจดีย์บรรจุพระธาตุฝ่าเท้าขวาว่า

“พระมหาสังขวิเชียรได้นำพระบรมธาตุผ้าเท้า 9 องค์ ไปประดิษฐานที่เมืองลาหนองคาย นำเลี้ยงพ่อนมพร้อมด้วยชาวเมือง สร้างอุโมงค์สำหรับประดิษฐานพระบรมธาตุนั้นใต้พื้นแผ่นดิน ขนาดกว้างด้านละ 2 วา 2 ศอก สูง 3 วา แล้วไปด้วยชะทาลาจีนจึงเอาแผ่นเงินอันบริสุทธิ์รองพื้น แล้วนำเอาพระบรมธาตุเข้าบรรจุไว้ในผอบทองคำนำไปประดิษฐานไว้ในอุโมงค์นั้น” (กรมศิลปากร, 2483)

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช แห่งอาณาจักรล้านช้าง ได้เสด็จมาบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุหล้าหนอง เมื่อ พ.ศ. 2109 สันนิษฐานว่า องค์พระธาตุดั้งเดิมคงไม่สูงนัก เพราะในอรัญคันทานกล่าวว่า กว้างด้านละ 2 วา 2 ศอก สูง 3 วา เท่านั้น มีอุโมงค์ใต้พื้นดินเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุ คงมีการบูรณะซ่อมแซมมาหลายครั้งแล้ว เมื่อพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้มาบูรณะซ่อมแซม ได้สร้างเจดีย์ครอบก่อบุรณปฏิสังขรณ์กว้าง 15.80 เมตร สูง 33 เมตร ต่อมาแม่น้ำโขงได้ไหลกัดเซาะฝั่งขวาถึงมหาธาตุเจดีย์ จนทรุดเอียงและพังทลายลงในแม่น้ำโขง เมื่อวันศุกร์ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9 พ.ศ. 2390 (พระปลัดวิทย์ สิริธมโม (เที่ยงธรรม), 2553)

พระธาตุบังพวน ตั้งอยู่ที่บ้านพระธาตุบังพวน ตำบลพระธาตุบังพวน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย สร้างเมื่อ พ.ศ. 2200 หนังสืออรัญคธาตุดอนหนึ่งได้กล่าวถึงการสร้างพระธาตุบังพวนไว้ว่า อรหันต์ 5 รูป อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุจากประเทศอินเดียมาพักอยู่ที่ร่มไม้ป่าแป้ง (ไม้โพธิ์) ณ ภูเขาหลวง (ที่ตั้งพระธาตุบังพวนในปัจจุบัน) โดยก่อบุรณปฏิสังขรณ์ขึ้นทั้ง 4 ด้าน ๆ ละ 5 วา หนา 2 วา สูง 4 วา 3 ศอก แล้วนำพระบรมธาตุหัวเหน่าบรรจุในขวดไม้จันทน์ 10 องค์ ในขวดแก้วผลึก 10 องค์ และที่เหลือนำไปบรรจุในผอบทองคำแล้วประดิษฐานไว้ในอุโมงค์นั้น (กรมศิลปากร, 2483) ในยุคต่อมาคงมีการต่อเติมเป็นรูปทรงเจดีย์สูงขึ้น และมีการบูรณะซ่อมแซมมาหลายยุคหลายสมัย เมื่อปี พ.ศ. 2103 พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ได้ย้ายราชธานีจากหลวงพระบางมาตั้งที่เมืองเวียงจันทน์ ได้เสด็จมาบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุบังพวน ซึ่งอยู่ในสภาพทรุดโทรมมาก พระองค์ได้นำประชาชนมาบูรณปฏิสังขรณ์ และสร้างเสริมพระธาตุให้ใหญ่โตและสูงขึ้นกว่าเดิม ลักษณะทางสถาปัตยกรรมคล้ายกับองค์พระธาตุพนม (หมายถึงพระธาตุบังพวนองค์เดิม) และได้ก่อสร้างกำแพงรอบวัด ซุ้มประตูไว้ทั้ง 4 ทิศ ในลานพระธาตุสร้างอุโบสถ วิหาร (เจริญ ตันมหาพราณ, 2553) นอกจากองค์พระธาตุบังพวนแล้ว ในบริเวณโดยรอบยังมีการก่อสร้างสถูปมหาสถานขึ้น โดยจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในวิหาร ได้กล่าวถึงการมีพระราชศรัทธาอุปถัมภ์ทั้งพระนามของพระเจ้าโพธิสาลราช และพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชไว้ด้วย

การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายปัจจุบัน

จากพระราชกรณียกิจด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ในจังหวัดหนองคาย ทั้ง 3 ด้านที่กล่าวมา ส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย หลายด้าน เช่น

ด้านความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย จากพระราชกรณียกิจการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ส่งผลให้พระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย มีความเจริญรุ่งเรืองสืบมาจนถึงปัจจุบัน วัดหลาย ๆ วัดที่พระองค์ทรงสร้างและทรงบูรณปฏิสังขรณ์ ได้รับการดูแลจากเจ้าอาวาสและชาวบ้านมาอย่างต่อเนื่อง แต่ละวัดได้พัฒนาต่อยอดจนกลายเป็นวัดที่สำคัญ มีความสวยงาม มีภิกษุสามเณรเข้ามาอยู่จำพรรษาเพื่อศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยมิได้ขาด เช่น วัดจอมมณี วัดศรีเมือง วัดศรีคุณเมือง เป็นต้น

ด้านการท่องเที่ยว วัด พระพุทธรูป และพระธาตุเจดีย์ ที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้สร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ไว้นั้น ปัจจุบันส่งผลให้วัด พระพุทธรูป และพระธาตุเจดีย์เหล่านั้นกลายเป็นที่เคารพบูชา และเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา เช่น หลวงพ่อพระใสที่ประดิษฐาน ณ วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) และหลวงพ่พระเจ้าองค์ตื้อ ที่ประดิษฐาน ณ วัดศรีชมภูองค์ตื้อ ปัจจุบันมีพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เดินทางมากราบไหว้บูชาวันละหลายร้อยคน ตลอดทั้งพระธาตุบังพวน และพระธาตุหล้าหนอง ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ก็กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาอีกแห่งหนึ่งในจังหวัดหนองคาย ที่นักท่องเที่ยวเมื่อเดินทางเข้ามาสู่จังหวัดหนองคาย จะต้องแวะไปนมัสการพระธาตุเจดีย์ทั้งสองแห่ง และแต่ละปียังมีประเพณีนมัสการพระพุทธรูปและพระธาตุอีกด้วย โดยวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) ได้กำหนดประเพณีสงกรานต์ หลวงพ่อพระใส ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ในวันที่ 13 เดือนเมษายนทุกปี วัดศรีชมภูองค์ตื้อ กำหนดประเพณีนมัสการหลวงพ่พระเจ้าองค์ตื้อ ในวันที่ 15 ค่ำ เดือน 4 ส่วนงานนมัสการพระธาตุบังพวน และงานนมัสการพระธาตุหล้าหนองนั้น กำหนดในวันที่ 15 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี

ด้านโบราณคดี พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เมื่อเสด็จไปสร้างวัดหรือบูรณปฏิสังขรณ์วัดที่ใด มักจะทำศิลาจารึกไว้ทุกแห่ง ศิลาจารึกเหล่านี้จึงเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญในการสืบค้นร่องรอยประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย และพระราชกรณียกิจของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย เช่น จารึกวัดศรีคุณเมือง หรือจารึกวัดปะขาว มีเนื้อหาโดยสรุปว่า “พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้มาอุทิศที่นาจิ้งหั้นให้แก่วัด และตอนท้ายได้มีการสาปแช่งผู้ถือเอาศาสนาสมบัติเหล่านั้น” การกำหนดอายุตามข้อความจารึกบรรทัดที่ 1 และ 15 ระบุว่า จ.ศ. 922 ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 2103 อันเป็นสมัยที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชปกครองราชอาณาจักรล้านช้าง (พ.ศ. 2093 - 2115)

(ธวัช ปุณโณทก, 2530) หรือจารึกวัดไชยเชษฐาธิราช มีเนื้อหาโดยสรุปว่า “สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ทรงพระราชทานที่ดินในการสร้างวัดและวิหาร ตอนท้ายมีใจความส่าบแข่งผู้ที่มายึดครองที่ดินเหล่านั้น” การกำหนดอายุระบุว่่า ข้อความจารึกด้านที่ 1 บรรทัดที่ 1 ระบุศักราช 916 คือ จ.ศ.916 ซึ่งตรงกับ พ.ศ.2097 อันเป็นสมัยที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ปกครองราชอาณาจักรล้านช้าง (พ.ศ. 2093 - 2115) (ธวัช ปุณโณทก, 2530) จารึกเหล่านี้ กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นสมบัติของชาติ และได้รับการดูแลรักษาอย่างดี

สรุป

พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่จังหวัดหนองคายเมื่อใดนั้น ไม่สามารถระบุได้ชัดเจน อาจสันนิษฐานได้ 3 ทาง คือ ในยุคแรกโดยการนำของพระอรหันต์ 5 รูป ที่นำพระบรมสารีริกธาตุจากประเทศอินเดียมาประดิษฐาน ณ ดินแดนหนองคายในอดีต ตามที่ระบุไว้ในตำนานอูรังคะต คือ ที่ภูเขาลวง (พระธาตุบังพวน) เมืองลาหนองคาย (พระธาตุเหล่าหนอง) และเวียงจัว ทั้งหมดนี้ปัจจุบันอยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดหนองคาย สมัยต่อมาเมื่ออาณาจักรทวารวดีรุ่งเรือง พระพุทธศาสนาเถรวาทแบบทวารวดี ได้แผ่ขึ้นมาถึงดินแดนหนองคาย เพราะพบหลักฐานทางโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดี ที่วัดสาวสุวรรณ เสมานินที่วัดศรีมงคลและที่วัดเทพพลประดิษฐาราม มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 12 - 16 และในยุคอาณาจักรล้านช้างเรื่องอำนาจ นับตั้งแต่สมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม (พ.ศ. 1896) กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้าง ดินแดนจังหวัดหนองคายในยุคนั้น เคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง พุทธศาสนาจากล้านช้างได้แผ่เข้ามาสู่หนองคายอีกทางหนึ่ง พระมหากษัตริย์ล้านช้าง นับแต่สมัยพระเจ้าฟ้างุ้มเป็นต้นมา นับถือและใส่ใจในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาทุกพระองค์ จนถึงสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ถือเป็นยุคทองของพระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้าง พระองค์ได้สร้างวัดสำคัญมากมาย เช่น การบูรณปฏิสังขรณ์เจดีย์พระธาตุหลวงขึ้นมาใหม่ใหญ่โต สมกับเป็นปูชนียสถานคู่กับพระราชอาณาจักร ได้สร้างวัดในกำแพงเมืองถึง 120 วัด และสร้างวัดพระแก้ว เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตที่นำมาจากเมืองเชียงใหม่ด้านประวัติสำคัญของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชนั้น พระองค์เป็นโอรสของพระเจ้าโพธิสารราชกับพระธิดาของอาณาจักรล้านนา พระองค์ได้ทรงครองราชย์เป็นกษัตริย์ 2 แผ่นดินในระยะเวลาเดียวกัน คือครองอาณาจักรล้านนากับล้านช้าง แต่ต่อมาไม่สามารถครอบครองอาณาจักรล้านนาให้อยู่ในอำนาจของล้านช้างได้ จึงเป็นกษัตริย์ครองล้านช้างอย่างเดียว และได้ย้ายเมืองหลวงจากหลวงพระบางมาที่เวียงจันทน์ พระองค์ได้สร้างเมืองหลวงใหม่ ร่วมกับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาพร้อมไปด้วย พระพุทธศาสนาในยุคของพระองค์เจริญรุ่งเรืองสุดขีด อาณาจักรล้านช้างในสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชนั้น ครอบคลุมดินแดนภาคอีสานตอนบนหลายจังหวัด โดยเฉพาะจังหวัดหนองคายถือเป็นจังหวัดที่อยู่ใกล้นครเวียงจันทน์มากที่สุด พระพุทธศาสนาในหนองคายจึงได้รับการทำนุบำรุงจากพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

เช่นเดียวกับพระพุทธศาสนาในเวียงจันทน์ นับตั้งแต่อำเภอสรีเชียงใหม่ลงมาตามเลียบบแม่น้ำโขง จนถึงอำเภอนิคมพัฒนา จะมีพุทธศาสนสถานที่ยังคงอยู่และปฏิสังขรณ์โดยพระเจ้าไชยเชษฐาเป็นจำนวนมาก ดังนั้น การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช แบ่งเป็น 3 ด้านคือ ด้านการสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัด ด้านการสร้างพระพุทธรูป และด้านการบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุเจดีย์ ผลจากการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายของพระเจ้าไชยเชษฐา ส่งผลดีต่อพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายปัจจุบัน 3 ด้าน คือ ทำให้พุทธศาสนาในจังหวัดหนองคายเจริญรุ่งเรืองสืบมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้ศาสนสถานและศาสนวัตถุที่ยังคงอยู่และปฏิสังขรณ์โดยพระเจ้าไชยเชษฐาในยุคนั้นปัจจุบันได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดหนองคาย และศิลาจารึกที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้สร้างไว้ในวัดต่าง ๆ ได้เป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพระพุทธศาสนาและพระราชกรณียกิจของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย ตลอดถึงการศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองและสังคมในยุคนั้นด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2535). ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 10. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- กรมศิลปากร. (2483). อรุณคาตุ (ตำนานพระธาตุพนม). พระนคร: โรงพิมพ์ไทยเชชม.
- กำพล จำปาพันธ์. (2552). ภาพลักษณ์พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในประวัติศาสตร์ไทย - ลาว. วารสารศิลปวัฒนธรรม, 30(12), 74-97.
- ไกรฤกษ์ ศิลาคม. (2560). พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช: โปธิษัตรีย์กับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาที่สองฝั่งโขง. วารสารพื้นถิ่นโขง ซี มูล, 3(1), 159-171.
- ข้อมูลท่องเที่ยว. (2563). ข้อมูลท่องเที่ยวจังหวัดหนองคาย. เรียกใช้เมื่อ 9 พฤษภาคม 2563 จาก <https://is.gd/63Oyll>
- คณะกรรมการมูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. (2542). สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 12. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- เจริญ ตันมหาพราน. (2553). มหาราช 2 แผ่นดิน. กรุงเทพมหานคร: ประชาสัมพันธ์.
- เต็ม วิภาคย์พจนิก. (2530). ประวัติศาสตร์ลาว. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- เต็ม วิภาคย์พจนิกิจ. (2546). ประวัติศาสตร์อีสาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธวัช ปุณโณทก. (2530). ประวัติวัดจอมมณี (มณีเชษฐาราม). กรุงเทพมหานคร: คุณพินอักษรกิจ.

- _____ . (2530). ศิลปินกวีอีสานสมัยไทย-ลาว : ศึกษาด้านอักษรวิทยาและประวัติศาสตร์อีสาน. กรุงเทพมหานคร: คุณพินอักษรกิจ.
- _____ . (2551). การประชุมสัมมนาทางวิชาการอาจารย์สอนศาสนาและปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. ใน เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่อง พระพุทธศาสนาแม่ข่าย. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- เผ่าทอง ทองเจือ. (2559). เปิดตำนานบรรพบุรุษร่วมกันของหนองคายและเวียงจันทน์. นิตยสาร NCA GO2GETHER, 1(1), 68-69.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2553). พระพุทธศาสนาในเอเชีย. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- พระธรรมราชา นวัตกรรม. (2551). อรุณนิทาน ตำนานพระธาตุพนม (พิสดาร). กรุงเทพมหานคร: นีลนารการพิมพ์.
- พระปลัดวิทย์ สิริธมโม (เที่ยงธรรม). (2553). ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธ : กรณีศึกษาพระธาตุห้าหนองของประชาชน จังหวัดหนองคาย. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2555). พระพุทธศาสนาในเอเชีย. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- มหาบุญมี เทบสีเมือง. (2556). ความเป็นมาของชนชาติลาว. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.
- มหาสีลา วีระวงส์. (2535). ประวัติศาสตร์ลาว. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มาร์ติน สจ๊วต - ฟอกซ์. (2535). ประวัติศาสตร์ลาว. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). หนองคาย ถิ่นวัฒนธรรมแม่ข่าย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การค้ำของ สกสค.
- สิทธิศักดิ์ จำปาแดง. (2556). การสร้างฐานข้อมูลบ้านหัตถศิลป์ของเมืองคูแฝด หนองคาย-เวียงจันทน์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวแม่ข่าย. วารสารความหลากหลายทางวัฒนธรรม, 12(27), 367-381.
- อุทัย เทพสิทธิ. (2509). ความเป็นมาของไทย - ลาว. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สาส์นสวรรค์.